

Розділ II

НАУКОВИЙ ДОРОБОК МОЛОДИХ ПРАВОЗНАВЦІВ

УДК 343.222:343.75

Безгинський Богдан

ОБ'ЄКТ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

У науковій статті розкрито ознаки об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-5 Кримінального кодексу України, а також проблемні питання щодо визначення його змісту в науці кримінального права.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, незаконне збагачення, корупція, службова особа.

This article is about the features of the object of the crime, which is specified in the article 368 – 5 of the Criminal code of Ukraine and also about the problem questions concerning its substance definition in the science of the Criminal Law.

Keywords: objective side, illegal enrichment, corruption, public official.

В научной статье раскрыты признаки объекта уголовного преступления, предусмотренного ст. 368-5 Уголовного кодекса Украины, а также проблемные вопросы относительно определения его содержания в науке уголовного права.

Ключевые слова: объект уголовного преступления, незаконное обогащение, коррупция, должностное лицо.

Вступ. Об'єкт кримінального правопорушення має різнопланове кримінально-правове значення та низку теоретичних і практичних аспектів, що актуалізують наукові розробки в даному напрямку.

Кримінальне правопорушення завжди посягає на певний об'єкт, заподіює йому шкоду, або створює загрозу такого заподіяння. Будучи одним з чотирьох елементів складу кримінального правопорушення, об'єкт надає можливість визначити суспільно-політичну сутність кримінального правопорушення, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації вчиненого діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань.

Дослідження об'єкта складу кримінального правопорушення незаконного збагачення проводили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: А.В. Андрушко, П.П. Андрушко, Л.П. Брич, О.І. Гузоватий, О.П. Деніга, О.О. Дудоров, М.В. Кочеров, О.В. Кришевич, М.І. Мельник, А.С. Політова, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, О.О. Титаренко, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк,

І.М. Ясін та ін. Незважаючи на те, що праці вчених мають чимале наукове значення, у теорії кримінального права все ще бракує наукових розробок стосовно визначення змісту ознак об'єкта незаконного збагачення. Вищенаведене й обумовлює актуальність даного наукового дослідження.

Основний зміст. Кримінально-правова норма ст. 368-5 Кримінального кодексу України (далі – КК України) законодавцем визначена Розділом XVII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Відповідно до ст. 368-5 КК України: незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи [1]. Розглянемо зміст та структуру об'єкта зазначеної кримінально-правової норми.

Дослідження об'єкта складу кримінального правопорушення незаконного збагачення ґрунтується на основі традиційного розуміння об'єкта кримінального правопорушення, як суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону, яким заподіюється істотна шкода, або які ставляться під загрозу заподіяння такої шкоди. Вчення про об'єкт складу кримінального правопорушення є одним з найбільш розвинутих та дискусійних у доктрині кримінального права. Загалом об'єкти кримінально-правової охорони класифікуються за двома підставами: «за вертикаллю» (загальний, родовий, видовий і безпосередній) та «за горизонталлю» (основний, додатковий обов'язковий, додатковий, факультативний) [2, с. 473]. Використовуючи зазначені критерії, проведемо дослідження об'єкта незаконного збагачення.

З аналізу наукових позицій вчених (П.П. Андрушка, Т.Б. Басової та А.А. Стрижевської) з приводу визначення загального об'єкта кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, вбачається, що під ним розуміється сукупність суспільних відносин, блага, цінності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що охороняються кримінальним законом. Підтримуємо позицію В. Я. Тація про те, що загальний об'єкт складається з низки родових об'єктів. Під родовим у свою чергу, розуміють об'єкт, який охоплює певне коло однорідних або тотожних суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом кримінально-правових норм [3, с. 13].

У кримінально-правовій літературі питання, що стосуються родового об'єкта кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, науковцями розглядаються по-різному. Одна група науковців (П.П. Андрушко, Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, А.А. Задорожний, В.А. Клименко) під родовим об'єктом кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, розуміють суспільні відносини, які визначають зміст правильної роботи, тобто встановлений нормативно-правовими актами порядок здійснення службовими та посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, їх апарату підприємств, установ і організацій незалежно від організаційно-правової форми власності своїх посадових повноважень. Прихильники другого підходу (А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, М.В. Кочеров, М.І. Мельник), крім вище зазначеного, до родового об'єкта кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, також відносять авторитет державних органів та інших структур (впливовість, престиж, репутація), якому може заподіюватися шкода, а також порядок реалізації службовими особами таких органів наданої їм влади та службових повноважень. Для правильного з'ясування сутності родового об'єкта незаконного збагачення важливо визначити структуру суспільних відносин і взаємодію між різними елементами їх складових частин.

Кримінально-правова доктрина виділяє наступні елементи суспільних відносин: суб'єкти відносин; предмет, з приводу якого існують відносини; соціальний зв'язок – як зміст відносин, що визначається суспільно значущою діяльністю [4, с. 352]. Суб'єктами суспільних відносин у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є держава (в особі відповідних органів та посадових і службових осіб), об'єднання громадян, юридичних і фізичних осіб, які співвідносяться один з одним як суб'єкт та об'єкт впливу. Під предметом суспільних відносин у сфері діяльності державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, апарату управління державних, комунальних підприємств, установ, організацій, у ракурсі кримінального права, є правомірна діяльність даних органів, тобто така, що відповідає вимогам законодавства. Соціальний зв'язок визначається, як взаємозв'язок суб'єктів вищезазначених відносин. Сутність соціального зв'язку встановлюється на основі визначення діяльності суб'єктів відносин з

приводу предмета та змісту їх поведінки. На підставі викладеного можемо зробити висновок, що родовим об'єктом незаконного збагачення є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням особою, уповноваженою на виконання функцій держави і місцевого самоврядування та особою, яка надає публічні послуги, професійної діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить правильну роботу органів державної влади чи місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організацій, незалежно від організаційно-правової форми та осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

Видовий об'єкт перебуває у площині відповідного родового об'єкта. Розглядаючи видовий об'єкт незаконного збагачення, М. В. Кочеров вказував на те, що ним виступають суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням особою уповноваженою на виконання функцій державного або місцевого самоврядування діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить правильну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій [5, с. 10]. Наведена думка науковця є раціональною з огляду на те, що виділення поряд з родовим об'єктом видового об'єкта кримінального правопорушення здійснюється в той час, коли всередині великої групи однорідних суспільних відносин розрізняють більш вузькі групи відносин, які відображають один і той же інтерес учасників цих відносин чи таких, що виражають деякі тісно взаємопов'язані інтереси одного і того ж об'єкта.

Розглянемо безпосередній об'єкт складу кримінального правопорушення незаконного збагачення, урахувуючи позицію науковців. О.О. Дудоров вважає, що основним безпосереднім об'єктом незаконного збагачення є встановлений порядок службової діяльності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємствах, установах, організаціях [6, с. 130]. Л.П. Брич вважає, що основним безпосереднім об'єктом предмета нашого дослідження є правильна, тобто така, що відповідає вимогам законодавства України діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій [7, с. 130]. Крім того, питання безпосереднього об'єкта незаконного збагачення у своїх дисертаційних дослідженнях розглядали І.М. Ясін та О.І. Гузоватий. Під безпосереднім об'єктом незаконного

збагачення І.М. Ясінь визначала суспільні відносини, які визначають порядок діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій державної влади або місцевого самоврядування щодо законності набуття активів у власність [8, с. 59]. У свою чергу О.І. Гузоватий вказував на те, що безпосереднім об'єктом незаконного збагачення є суспільні відносини, що виникають у зв'язку та під час здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, правомірної (законної) діяльності, тобто в межах і відповідно до нормативно-правових актів [9, с. 103]. Резюмуючи позицію науковців зазначаємо, що безпосереднім об'єктом незаконного збагачення складають суспільні відносини, що визначають законну діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо законності набуття у власність активів.

Продовжуючи наше дослідження розглянемо об'єкт складу кримінального правопорушення незаконного збагачення, використовуючи класифікацію «за горизонталлю». Під основним безпосереднім об'єктом вбачають ті суспільні відносини, посягання на які становить суспільну сутність кримінального правопорушення та для охорони яких законодавець встановив відповідну кримінально-правову норму. Додатковим безпосереднім об'єктом виступають лише ті суспільні відносини, яким поряд з основним об'єктом заподіюється чи створюється загроза заподіяння шкоди, і які також є охоронюваними законом. Додатковий безпосередній об'єкт може бути додатковий необхідний (обов'язковий) безпосередній і додатковий факультативний безпосередній об'єкт. Під додатковим факультативним безпосереднім об'єктом незаконного збагачення варто розуміти певні права та інтереси окремих громадян чи юридичних осіб. О.П. Денегі вказував на те, що додатковий безпосередній об'єкт незаконного збагачення – це ті елементи суспільного правопорядку, а саме: суспільні відносини, права, обов'язки, законні інтереси людини, інші блага та цінності, на які посягає особа, здійснюючи дане діяння, поряд з основним безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення, та яким прямо чи опосередковано завдається істотна шкода [10, с. 139]. Вказану позицію у своїх наукових працях підтримали А.В. Савченко та О.В. Кришевич, зазначивши, що додатковим обов'язковим об'єктом незаконного збагачення виступають відносини справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві [11, с. 580]. З аналізу наукових позицій вважаємо за необхідне зазначити, що

незаконне збагачення, будучи корупційним кримінальним правопорушенням у результаті своєї кримінально-правової природи, заподіює шкоду національній та економічній безпеці державі. І.М. Ясінь у своїх наукових роботах також вказувала про те, що додатковим об'єктом аналізованого складу кримінального правопорушення може виступати національна та економічна безпека держави [8, с. 68]. Так, суспільні відносини, які виникають у результаті зазначеного кримінального правопорушення у подальшому призводять до незаконних, соціально-економічних відносин між особами уповноваженими на виконання функцій державної влади та місцевого самоврядування, що складають загрозу для національної безпеки держави. На підставі викладеного резюмуємо, що крім запропонованої позиції науковців, додатковим об'єктом незаконного збагачення вважаємо національну та економічну безпеку держави.

Висновки. Дослідивши та проаналізувавши наявні точки зору, концепції теорії щодо визначення об'єкта складу незаконного збагачення, застосовуючи класифікацію «за вертикаллю» та «за горизонталлю», можна дійти висновку, що родовим об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням особою, уповноваженою на виконання функцій держави і місцевого самоврядування, та особою, яка надає публічні послуги, професійної діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить правильну роботу органів державної влади чи місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організацій незалежно від організаційно-правової форми та осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Встановлено, що видовий об'єкт перебуває у площині відповідного родового об'єкта. Визначено, що безпосереднім об'єктом незаконного збагачення складають суспільні відносини, що визначають законну діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо законності набуття у власність активів. Розглянуто основний та додатковий об'єкт складу незаконного збагачення, у якому додатковий об'єкт поділяється на додатковий обов'язковий та додатковий факультативний. Встановлено, що в результаті вчинення незаконного збагачення, може бути заподіяна шкода суспільним відносинам у сфері національної та економічної безпеки держави, які виступають в ролі додаткового об'єкта.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.04.2021)
2. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник, за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Елтон (2), 2012. Т. 2. С. 473 – 474.
3. Таций В.Я. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву. Харьков: Изд. при ХГУ, 1988. С. 13–14.
4. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник, Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3 вид., перероб. та доп. Київ: Юридична думка, 2004. 352 с.
5. Кочеров М. В. Відповідальність за незаконне збагачення (кримінально – правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. М. В. Кочеров. 2013. С. 10 – 20.
6. Дудоров О. О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення. *Юридичний електронний науковий журнал*. № 1. 2017. С. 129–142. URL: http://sej.org.ua/1_2017/35.pdf (дата звернення: 10.04.2021)
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9 – те вид., перероб. допов. А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Юридична думка. 2012. 1316 с.
8. Ясінь І. М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2017. 236 с.
9. Гузоватий О. І. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (порівняльне дослідження): дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2016. 273 с.
10. Денег О. П. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія прокуратури України. Київ. 2015. С. 194.
11. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. *Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України*. Савченко А. В., Кришевич О. В.; за заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2012. С. 134.